

ARTYKUŁY NAUKOWE

Elżbieta Zuzńska-Żyśko

OBSZARY METROPOLITALNE W STATYSTYCE EUROPEJSKIEJ

Zarys treści: Artykuł opisuje obszary metropolitalne w Europie w ujęciu statystycznym. Przedstawia sposób zbierania danych w celu porównywania obszarów miejskich we wszystkich państwach członkowskich oraz opisuje statystyczną klasyfikację NTS, która pozwala identyfikować obszary metropolitalne. Dla pełnego zrozumienia miejsca problematyki miejskiej w badaniach unijnych, artykuł przybliży ich genezę. Charakteryzuje także program Urban Audit, który ma istotny wkład w wydzielanie regionów metropolitalnych w Europie. Na zakończenie wskazuje pozytywne, jak i mankamenty przedmiotowego podejścia metodologicznego.

Słowa kluczowe: miasto, metropolia, obszar metropolitalny, region metropolitalny, statystyka europejska, LUZ, NTS.

1. Wprowadzenie

W rozwoju współczesnych regionów gospodarczych coraz większą rolę odgrywają obszary metropolitalne. Są one biegunami wzrostu ekonomicznego i społecznego, przyczyniają się do dyfuzji innowacji niemal we wszystkich sferach życia społeczno-gospodarczego. Ten stan wynika z wysokiego stopnia zaawansowania infrastrukturalnego, kapitałowego, kumulacji technologii oraz wysokiej masy krytycznej potencjału miast w sensie ludnościowym. Powyższe składowe powodują, iż obszary metropolitalne to niezwykle ważne węzły rozwoju gospodarczego.

W dobie globalizacji i metropolizacji istotne jest zwiększenie integracji rynków gospodarczych. W Europie rozwój terytorialny oparty na poziomach: lokalnym, regionalnym, krajowym i europejskim ukazuje wielką złożoność struktury, kształtowanej przez szereg czynników gospodarczych, politycznych, kulturowych, a nawet cywilizacyjnych.

Celem opracowania jest przeanalizowanie podejścia teoretyczno-metodycznego wydzielenia dużych miast i obszarów metropolitalnych stosowanego w Unii Europejskiej w ujęciu statystycznym. Cel ten jest realizowany poprzez:

- wskazanie systemu zbierania danych, które można wykorzystać w badaniach metropolitalnych,
- naświetlenie klasyfikacji obszarów miejskich, w tym obszarów metropolitalnych w Unii Europejskiej,
- przedstawienie typów regionów metropolitalnych w Europie.

Ujednolicone badania miast w Europie przyczyniają się do porównywania potencjału gospodarczego oraz grupowania ośrodków miejskich w aspekcie statystycznym. To z kolei umożliwia względnie jednorodne pod względem statystycznym wydzielenie obszarów metropolitalnych. W konsekwencji można ukazać najbardziej rozwinięte regiony metropolitalne w Europie. Nieocenionym narzędziem prezentowanych zjawisk są programy GIS – Geograficzne Systemy Informacji, w tym GISCO ([www.ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Geographical_information_system_of_the_Commission_\(GISCO\)&oldid=209203](http://www.ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Geographical_information_system_of_the_Commission_(GISCO)&oldid=209203)). Ukazują one przestrzenny zakres badanych zjawisk społeczno-gospodarczych, w tym problematykę miejską, regiony metropolitalne i towarzyszące im procesy. Przestrzenny wymiar miejski w formie online jest dostępny w dowolnym miejscu na świecie, w tym również w Polsce (<http://ec.europa.eu/eurostat/web/gisco/geodata>).

Problematyka rozwoju metropolii, funkcjonalnych obszarów miejskich i miast-regionów jest bardzo szeroka i poparta wieloma programami o różnorodnej tematyce. Zagadnienie jest bardzo złożone. Artykuł prezentuje tylko niewielki aspekt prac związanych z tą tematyką. Ukazuje jedynie obszary metropolitalne w ujęciu statystycznym, które nie są tożsame z klasyczną koncepcją regionu metropolitalnego w aspekcie funkcjonalnym. Regiony metropolitalne ujęte w regionalizacji europejskiej odnoszą się do kryteriów statystyczno-administracyjnych, podczas gdy klasyczny region metropolitalny w literaturze przedmiotu nawiązuje do bardzo rozległych powiązań gospodarczych (Liszewski, Maik 2000; Rykiel 2002; Maik 2003; Szajnowska-Wysocka 2003, 2013; Marszał 2005; Zborowski 2005; Markowski, Marszał 2006; Liszewski 2010; Maik 2010; Jakóbczyk-Gryszkiewicz 2011; Korcelli 2011; Zuzańska-Żyśko 2011, 2012; Korcelli-Olejniczak 2012; Smętkowski i in. 2012; Winiarczyk-Rażniak, Raźniak 2012; Śleszyński 2013; Szymańska i in. 2013). Podejście statystyczne ma zatem swoje zalety (porównywalność w Europie), jak i wady (w rzeczywistości powiązania funkcjonalne są znacznie większe od przyjętych w normach unijnych). Przykładowo, w ujęciu statystycznym region metropolitalny Krakowa jest znacznie mniejszy w porównaniu z jego rzeczywistym oddziaływaniem, np. według zasięgu studentów studiujących w tym mieście (południowo-wschodnia Polska). Podobnie sytuacja wygląda w przypadku regionu metropolitalnego Silesia, który charakteryzuje się znacznie większymi powiązaniem i oddziaływaniem w porównaniu z przyjętymi kryteriami statystycznymi Unii Europejskiej.

2. Nomenklatura NTS (NUTS) jako pierwszy krok porządkujący statystykę europejską

W celu porównywania państw w Unii Europejskiej w zakresie potencjału ludnościowego i społeczno-gospodarczego wprowadzono jednolity zakres zbierania i agregowania danych. Przybrał on nazwę Nomenclature of Territorial Units for Statistics (NUTS), w Polsce Nomenklatury Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NTS). Jest to klasyfikacja statystyczna, która gromadzi dane dla wszystkich państw członkowskich UE. Są one niezbędne do porównań makroekonomicznych oraz opracowywania wskaźników porównujących różne regiony państw członkowskich. Klasyfikacja została opracowana na podstawie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i nazywana jest w Polsce Nomenklaturą NTS lub NUTS w Europie (www.stat.gov.pl). Był to pierwszy krok porządkujący podział wszystkich państw członkowskich UE według tego samego kryterium statystycznego, co przyczyniło się w kolejnych latach do tworzenia różnych projektów badawczych oraz wydzielania obszarów metropolitalnych według podobnego kryterium w poszczególnych państwach. Tym samym można określić, że w Europie ta nomenklatura stała się pierwszym krokiem do uporządkowania podstawowych pojęć, kryterium delimitacji regionów miejskich, obszarów metropolitalnych i w rezultacie regionów metropolitalnych. Dla złożonych systemów osadniczych państw europejskich powstał system zbierania, wydzielania i porządkowania danych, podobnie jak ma to miejsce od wielu dekad w USA.

W Polsce nomenklatura NTS została opracowana w oparciu o istniejący podział na województwa, powiaty i gminy, przy pomocy którego wyodrębnione zostały dwa dodatkowe nieadministracyjne poziomy, tj. makroregiony i subregiony (podregiony). W podobny sposób dzieli ona obszar naszego kraju na pięć poziomów statystycznych (ryc. 1), które są ze sobą powiązane:

- poziom NTS 1 (NUTS) obejmuje makroregiony (grupy województw). Wyróżnia się 6 regionów, np. region południowy, który składa się z województwa śląskiego i małopolskiego (www.stat.gov.pl);
- poziom NTS 2 odpowiada poziomowi województw (w Polsce 16 jednostek);
- poziom NTS 3 to podregiony zwane subregionami. Podregiony składają się z kilku powiatów – grup powiatów. W Polsce występuje ich 66 (od 2007 roku);
- poziom NTS 4 to poziom powiatowy. Występują dwa rodzaje powiatów: 1) miasta na prawach powiatu, które zazwyczaj liczą powyżej 100 tys. mieszkańców oraz posiadają odpowiednie instytucje wyższego rzędu (Petryszyn 2005), np. Katowice, Wrocław, Gdańsk oraz 2) powiaty składające się z miasta powiatowego oraz kilku lub kilkunastu gmin miejskich, miejsko-wiejskich i wiejskich, np. powiat będziński (składa się z: miasta powiatowego Będzin, miast – Czeladź, Wojkowice, Sławków, gminy miejsko-wiejskiej Siewierz,

- gmin wiejskich: Bobrowniki i Psary). W Polsce występuje 314 powiatów i 66 miast na prawach powiatu, co razem stanowi 380 jednostek NTS 4;
- poziom NTS 5 to poziom gmin. Wyróżniamy gminy miejskie – miasta, np. Katowice, gminy miejsko-wiejskie, np. Kłobuck (miasto, zazwyczaj małe do 20 tys. otoczone wsiami), gminy wiejskie, np. Ożarówice [składające się z jednej, kilku lub kilkunastu mniejszych wsi (sołectw)]. W Polsce występuje 2 478 gmin. Jest to najniższy poziom zbierania danych w statystyce polskiej, jak i europejskiej.

Ryc. 1. Podział Polski na jednostki statystyczne NUTS (NTS)

Źródło: *Regions in the European Union* (2011)

Jednostki NTS nazywane w Europie NUTS są niezwykle istotnym elementem gospodarki regionalnej, ponieważ w krajach Unii Europejskiej dla wszystkich pięciu poziomów zbierane są dane statystyczne, które dowolnie można porówny-

wać. Są one dostępne na stronie internetowej www.eurostat.eu. Ma to duże znaczenie także dla obszarów metropolitalnych, które w wielu przypadkach zaczynają się od poziomu NTS 3. Te jednostki są podstawą porównań demograficznych, produktu krajowego brutto, zatrudnienia, bezrobocia itd. (<http://ec.europa.eu/eurostat/statistical-atlas/gis/viewer/>).

3. Geneza badań miejskich w Unii Europejskiej

W latach 70. XX wieku Rada Europejska finansowała regiony o niekorzystnym położeniu w celu wsparcia zrównoważonego rozwoju w Europie. W kolejnej dekadzie lat 80. zwiększono fundusze strukturalne na różne projekty i programy, a na początku lat 90. pojawiły się programy pilotażowe na rzecz miast. W 1998 roku Komisja Europejska podjęła inicjatywę na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich. W następstwie powstała sieć ESPON (European Spatial Planning Observation Network), która koordynowała badania w regionach i metropoliach otrzymujących wsparcie z programu Interreg (Dziennik Urzędowy... 2011).

W 2004 roku Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny z większą uwagą zaczął traktować obszary metropolitalne oraz duże miasta, uznając je za bieguny przyszłego rozwoju. Z jednej strony istotne dla Europy są silne metropolie, z drugiej zmniejszenie różnic gospodarczych między regionami. W 2007 roku w karcie lipskiej określono szereg kwestii istotnych dla miast, w tym także dla dużych ośrodków, co zadeklarowało strukturalne podejście badawcze. W wyniku analizy stanu faktycznego, zalecono opracowanie agendy miejskiej dla obszarów metropolitalnych.

Istnieje wiele badań i analiz poświęconych obszarom miejskim. Liczne programy m.in. na rzecz miast, ich funkcji, policentryczności reprezentują jednak różne podejścia metodyczne. Przedmiotowych badań nie ułatwia poligenetyczność miast europejskich wynikająca z długiej historii rozwoju i dziedzictwa kulturowego. I chociaż coraz więcej uwagi poświęcono miastom, ogólny obraz nadal nie jest do końca przejrzysty. Obecnie zaleca się utworzenie grupy do spraw rozwoju metropolitalnego w oparciu o strategię „Europa 2020”. Zakłada ona określone cele długoterminowe, w tym wskazanie znaczenia obszarów metropolitalnych jako regionów funkcjonalnych w szerszym – światowym kontekście. Odpowiednie ukierunkowanie rozwoju obszarów metropolitalnych przyczyni się do rozwoju i zintensyfikowania kontaktów w wymiarze krajowym i międzynarodowym. W świetle ustaleń w 2015 roku Agendy miejskiej Unii Europejskiej w zakresie innowacyjnego działania na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich wybrano 12 tematów priorytetowych: 1. Miejsca pracy i umiejętności w lokalnych gospodarkach, 2. Ubóstwo miejskie, 3. Mieszkalnictwo, 4. Integracja migrantów i uchodźców, 5. Zrównoważone użytkowanie gruntów i rozwiązania oparte na środowisku naturalnym, 6. Gospodarka o obiegu zamkniętym,

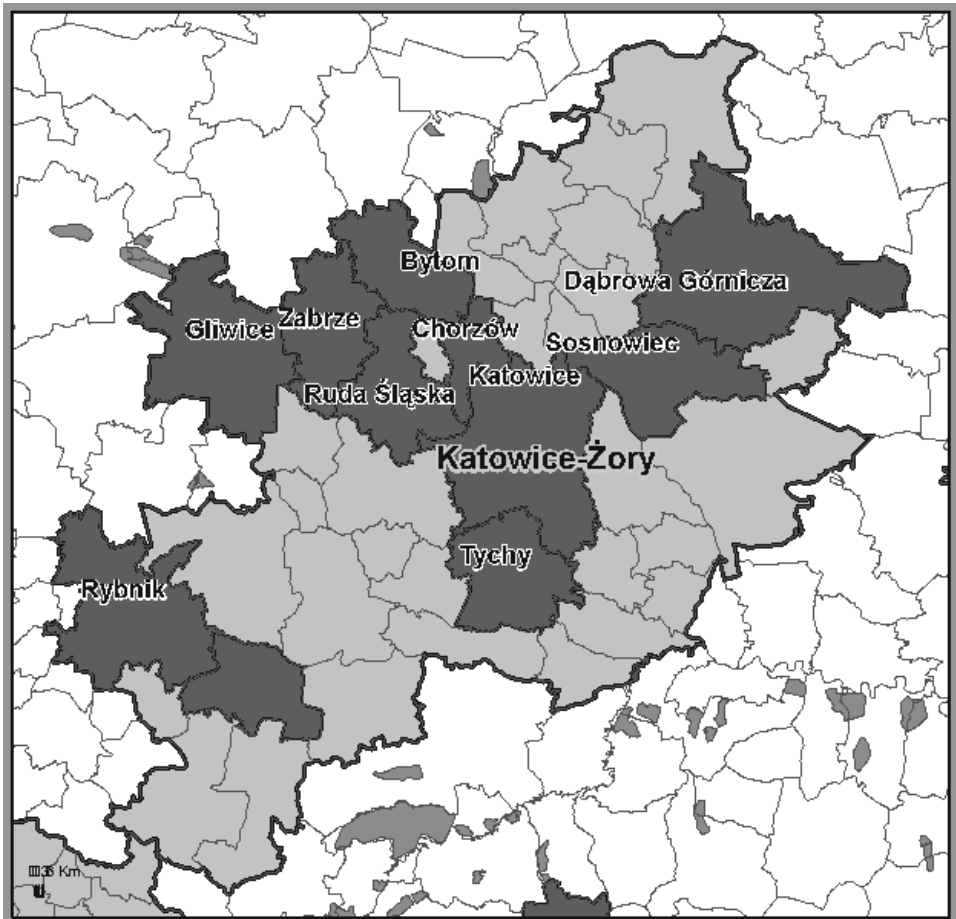
7. Dostosowanie do zmian klimatycznych, 8. Przemiany energetyczne, 9. Mobilność miejska, 10. Jakość powietrza, 11. Cyfryzacja, 12. Innowacyjne i odpowiedzialne zamówienia publiczne (Olbrycht 2015). Do tematów przekrojowych należą: dobre zarządzanie miejskie; współpraca międzygminna i zarządzanie ponad granicami administracyjnymi; strategiczne planowanie miejskie; podejście zintegrowane; podejście innowacyjne; wpływ na zmiany socjalne; wyzwania i możliwości małych i średnich przedsiębiorstw; rewitalizacja obszarów zurbanizowanych; dostosowanie do zmian demograficznych; dostępność i jakość usług publicznych świadczonych w ogólnym interesie; wymiar międzynarodowy.

4. Urban Audit a typologia regionów metropolitalnych w Europie

Urban Audit to program zapoczątkowany w 1998 roku. Był on wspólną inicjatywą Komisji Europejskiej i Eurostatu stanowiącą odpowiedź na rosnące potrzeby informacyjne o miastach (www.stat.gov.pl; ec.europa.eu/eurostat). Głównym celem programu było dostarczenie obiektywnych i porównywalnych danych statystycznych o miastach europejskich, m.in. z zakresu demografii, struktury gospodarstw domowych, mieszkalnictwa, ochrony zdrowia, rynku pracy, działalności ekonomicznej, dochodów, zaangażowania społecznego, edukacji, ochrony środowiska, kultury i turystyki (www.stat.gov.pl). W ramach programu podjęto także badania zmierzające do określenia funkcjonalnych stref miejskich. Koordynatorem prac jest Eurostat, a wykonawcami są krajowe urzędy statystyczne, urzędy miast oraz samorządy terytorialne. Pilotażowe badanie wykazało, że możliwe jest zgromadzenie spójnej bazy danych i wskaźników statystycznych dla obszarów miejskich na różnych poziomach agregacji przestrzennej. Przeprowadzono sześć edycji projektu: w 1998 roku – pilotaż (58 miast w Europie), w 2003 roku (258 miast), w 2006, 2009, 2011 i 2013 roku (tab. 1).

Program Urban Audit został stworzony w celu monitorowania miast i obszarów metropolitalnych w ujęciu statystycznym, a ich typologia ukazuje nowe spojrzenie na rozwój regionalny w Europie (ryc. 2). Analiza porównawcza w tym obszarze badawczym jest wynikiem dyrektywy o spójności terytorialnej, która z kolei jest jednym z celów Unii Europejskiej obok spójności gospodarczej i społecznej. Założenia te są zapisane w Traktacie Lizbońskim (ec.europa.eu/eurostat).

Pod koniec 2011 roku rozpoczęto realizację piątej edycji projektu. Wybór miast do tego projektu odbył się za pośrednictwem Eurostatu i Komisji Europejskiej we współpracy z krajowymi urzędami statystycznymi, na podstawie opracowanej definicji miasta według stopnia urbanizacji. Zgodnie z przyjętą metodyką na liście Urban Audit znajduje się obecnie 68 polskich miast.

Legend

- Urban Audit City
- Urban Audit Kernel
- Urban Audit Large Urban Zone (LUZ)
- Local Administrative Units (LAU)
- International Boundary
- Coastline

Ryc. 2. Szersza strefa miejska LUZ w programie Urban Audit w regionie śląskim (2004–2007)

Źródło: Eurostat

Tabela 1

Miasta polskie w programie Urban Audit w 2001, 2004 i 2008 roku

Lata	Liczba miast	Nazwy miast
2001	23	Warszawa, Łódź, Kraków, Wrocław, Poznań, Gdańsk, Szczecin, Bydgoszcz, Lublin, Katowice, Białystok, Kielce, Toruń, Olsztyn, Rzeszów, Opole, Gorzów Wielkopolski, Zielona Góra, Jelenia Góra, Nowy Sącz, Suwałki, Konin, Żory
2004	28	Warszawa, Łódź, Kraków, Wrocław, Poznań, Gdańsk, Szczecin, Bydgoszcz, Lublin, Katowice, Białystok, Kielce, Toruń, Olsztyn, Rzeszów, Opole, Gorzów Wielkopolski, Zielona Góra, Jelenia Góra, Nowy Sącz, Suwałki, Konin, Żory, Częstochowa, Radom, Płock, Kalisz, Koszalin
2008	45	Warszawa, Łódź, Kraków, Wrocław, Poznań, Gdańsk, Szczecin, Bydgoszcz, Lublin, Katowice, Białystok, Kielce, Toruń, Olsztyn, Rzeszów, Opole, Gorzów Wielkopolski, Zielona Góra, Jelenia Góra, Nowy Sącz, Suwałki, Konin, Częstochowa, Radom, Płock, Kalisz, Koszalin, Gdynia, Sosnowiec, Gliwice, Zabrze, Bytom, Bielsko-Biała, Ruda Śląska, Rybnik, Tychy, Dąbrowa Górnicza, Wałbrzych, Elbląg, Włocławek, Tarnów, Chorzów, Legnica, Grudziądz

Źródło: www.stat.gov.pl

Najważniejszym zadaniem projektu jest zdefiniowanie określonych poziomów przestrzennych. W ramach projektu gromadzone są dane dla czterech poziomów (ryc. 3):

- poziom 1: **miasta w granicach administracyjnych** (*Core City – C*, tj. rdzeń miasta);
- poziom 2: **szersze¹ strefy miejskie** (*Larger Urban Zone – LUZ*). Jest to obszar miasta wraz z oddziaływaniem aglomeracji miejskiej, a więc funkcjonalna strefa miejska skupiona wokół miasta, wykraczająca poza jego granice administracyjne wydzielona na podstawie dojazdów do pracy (ec.europa.eu/eurostat). Szersze strefy miejskie stanowią obszar, z którego 15% i więcej populacji dojeżdża do pracy do miasta centralnego. Przystępując do projektu Urban Audit polska statystyka publiczna nie dysponowała danymi w zakresie dojazdów do pracy. Stąd szersze strefy miejskie w edycjach projektu 2003, 2006 i 2009 roku zostały wyznaczone w sposób obligatoryjny jako jeden lub więcej pierścieni jednostek NTS 4 i NTS 5 otaczających miasto (Młodak 2012). Od 2012 roku zasięg przestrzenny szerszych stref miejskich dla polskich miast biorących udział w projekcie został zdelimitowany na podstawie

¹ W Polsce LUZ – definiowany jest jako szersza strefa miejska lub większa strefa miejska.

opracowania „Przeptywy ludności związane z zatrudnieniem w 2006 roku” (ryc. 3);

- poziom 3: **obszary wewnątrzmijskie** (Sub-city Districts – SCD). Jest to podział obszaru według dzielnic w ujęciu kryterium społecznego;
- poziom 4: **kernel** odnosi się do tzw. miasta administracyjnego, czyli do rdzenia utworzonego z kilku jednostek osadniczych (rdzeń wielośrodkowy), tak jak ma to miejsce np. w Londynie czy w zespole miast górnośląskich. W obecnej edycji projektu w Polsce kernel to nowy poziom agregacji przestrzennej danych, dla którego statystyka publiczna gromadzi informacje. Obejmuje on obszar Górnośląskiego Związku Metropolitalnego, w skład którego wchodzi następujące miasta: Bytom, Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Jaworzno, Katowice, Mysłowice, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tychy, Zabrze (ryc. 3).

Wydzielone wyżej struktury przestrzenne tworzą:

- A – *rdzeń* (poziom 1 w przypadku ośrodka monocentrycznego – centrum miejskiego lub poziom 4 – kernel w przypadku rdzenia wielośrodkowego – zespół kilku, kilkunastu miast, np. 14 miast w województwie śląskim²),
- B – *otoczenie rdzenia, czyli LUZ* – szerszą strefę miejską ukazującą powiązania funkcjonalne.

Przystępując do delimitacji obszarów metropolitalnych w Europie i wykorzystując przedmiotową agregację danych statystycznych brano pod uwagę następujące kryteria:

1. RDZEŃ to centra miejskie powyżej 50 tys. mieszkańców i o gęstości zaludnienia co najmniej 1 500/km²;
2. SZERSZA STREFA MIEJSKA – LUZ to miasto oraz jego obszar dojazdów >15% dojeżdżających do miasta centralnego (ryc. 4 i 5).

Większe strefy miejskie LUZ >250 tys. mieszkańców stanowią jednocześnie REGION METROPOLITALNY.

Prace związane z projektem Urban Audit w Polsce realizuje Departament Badań Regionalnych i Środowiska GUS, we współpracy z Ośrodkiem Statystyki Miast Urzędu Statystycznego w Poznaniu. Program Urban Audit pozwolił na uszczegółowienie zbieranych danych o rdzeniach miast oraz ich rozległych strefach dojazdów do pracy. Przyczyniło się to do wydzielenia trzech poziomów miejskich w krajach Unii Europejskiej.

² Analizując poziomy agregacji danych statystycznych w programie Urban Audit dla wielośrodkowego zespołu miast górnośląskich (konurbacji górnośląskiej), wyraźnie zauważa się różnicę w zasięgu przestrzennym rdzenia (8 miast) i poziomu kernel (14 miast na prawach powiatu tworzących tzw. zespół GZM). Ta różnica wynika z metodologii wyznaczania szerszych stref miejskich LUZ, która uwzględnia różne kryteria: minimalną liczbę ludności, określoną gęstość zaludnienia i dojazdy do pracy na określonym poziomie.

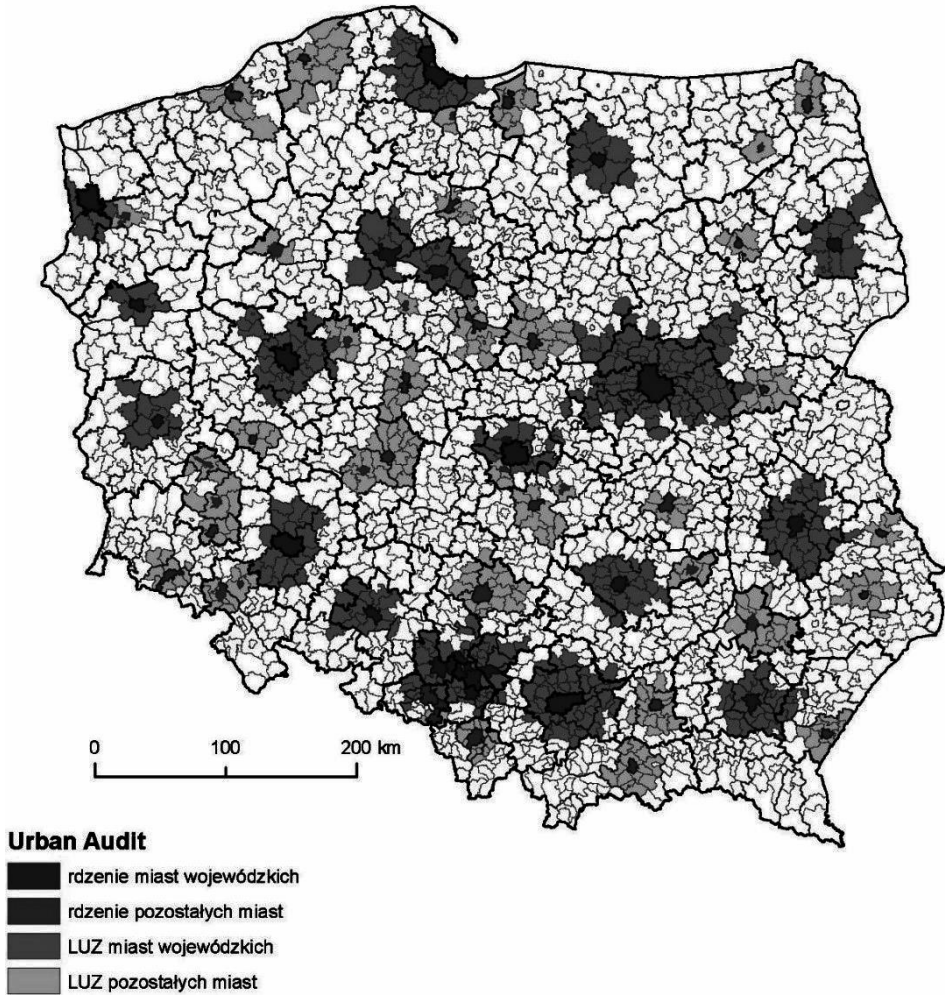
A – rdzeń (City Core – rdzeń 8 miast: Katowice, Tychy, Sosnowiec, Gliwice, Zabrze, Bytom, Ruda Śląska, Chorzów)

B – kernel 14 miast w programie Urban Audit według danych o dojazdach do pracy

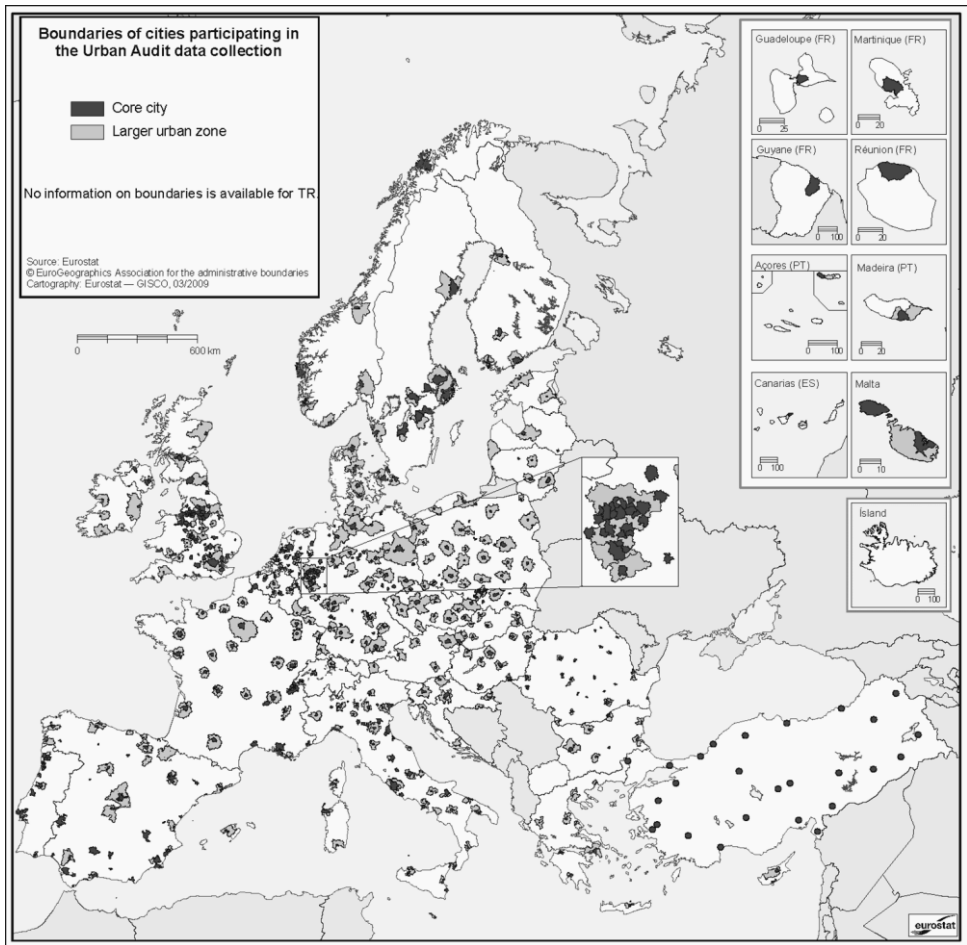
Ryc. 3. Wybrane poziomy agregacji danych w miastach w programie Urban Audit

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.stat.gov.pl
(poziom kernel według projektu Urban Audit 2011/2012)

Ryc. 4. Rdzenie oraz strefy dojazdów do miasta centralnego (LUZ) w Polsce

Źródło: www.stat.gov.pl

Ryc. 5. Miasta europejskie w programie Urban Audit według kryterium LUZ

Źródło: Eurostat (2009)

5. Regiony metropolitalne w Unii Europejskiej

Typologia regionów metropolitalnych w Europie powstała m.in. w oparciu o program Urban Audit, przy uwzględnieniu jednostek statystycznych NUT3 (NTS3) obejmujących grupy powiatów w każdym z europejskich krajów członkowskich.

Typologię zaproponowano w ramach polityki regionalnej Unii Europejskiej (*Regional typologies...*2011). Następnie regiony te porównano z regionami według

OECD³, co doprowadziło do ujednoczenia definicji regionów metropolitalnych stosowanych przez obie organizacje. Regiony dotyczą tylko państw członkowskich i obejmują wyłącznie większe strefy miejskie, tzw. LUZ (Larger Urban Zone) z liczbą mieszkańców co najmniej 250 tys. oraz strefą dojazdów do pracy. W statystyce europejskiej odpowiadają one regionom metropolitalnym, a ich granice nawiązują do podregionów NTS 3 (grup powiatów). Należy pamiętać, że jest to ujęcie statystyczne i odbiega ono od klasycznego podejścia do regionu metropolitalnego w ujęciu funkcjonalnym (znacznie większych powiązań niż tylko na podstawie dojazdów do pracy).

W celu redefinicji wydzielanych obszarów i zidentyfikowania rdzenia metropolii wzięto pod uwagę gęstość zaludnienia na poziomie NTS 5 (poziom gminny). Strefy przyległe do rdzenia wydzielono uwzględniając dane statystyczne o dojazdach do pracy i szkół (w Polsce dla 2006 roku).

Typologia wyróżnia trzy rodzaje regionów metropolitalnych w Unii Europejskiej:

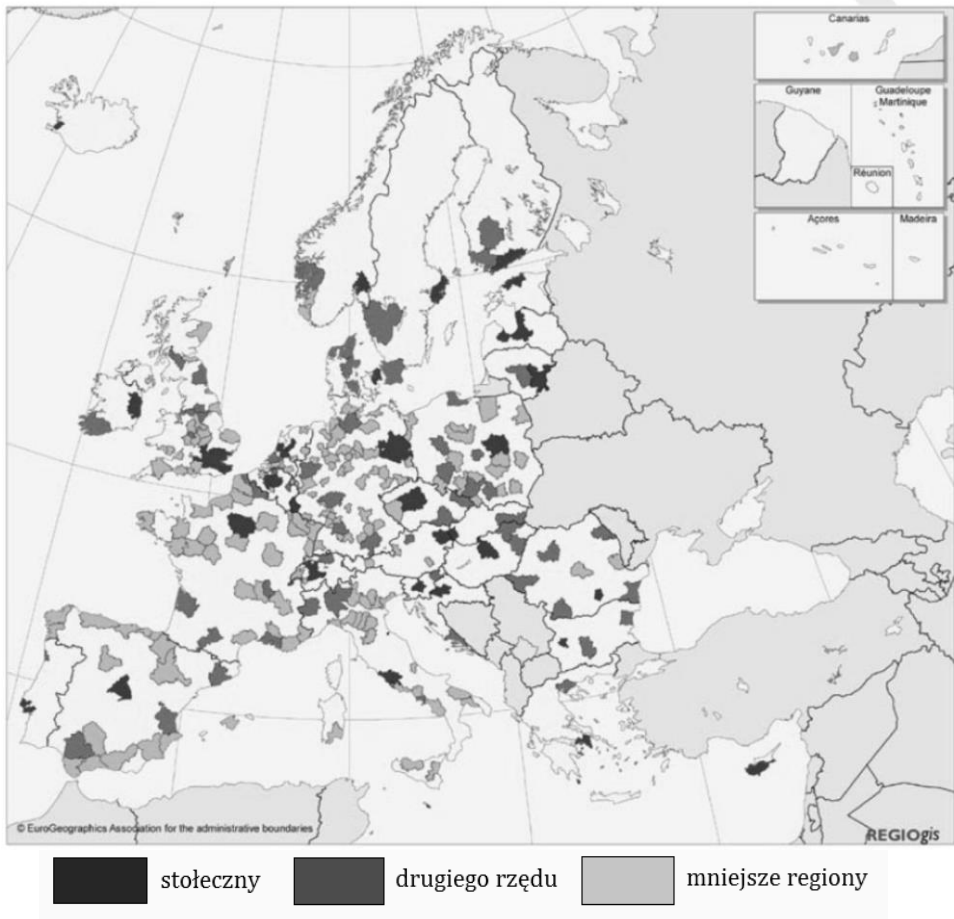
1. Regiony stołeczne, tj. obejmujące obszary stolic państwowych.
2. Regiony metropolitalne drugiego rzędu (drugi poziom, największe miasta bez stolic).
3. Mniejsze regiony metropolitalne (ryc. 6).

Pierwszy poziom – stołeczny obejmuje stolicę państwa. Kryterium delimitacji oparto na funkcji stołecznej, a nie jak w kolejnych typach na kryterium ludnościowym. Poziom drugi tworzą regiony metropolitalne z największymi miastami w kraju. Te dwa poziomy są najistotniejsze z punktu widzenia rozwoju gospodarczego w Europie oraz powiązań w globalnym systemie osadniczym. Mają one największe oddziaływanie gospodarcze. Z kolei ostatni typ, tj. mniejsze regiony mogą być stosowane w przyszłości do wyróżnienia w krajowej polityce (*Regional typologies...* 2011).

W państwach UE zarówno liczba regionów, jak i obszarów metropolitalnych jest bardzo zróżnicowana. Najwięcej obszarów metropolitalnych występuje w Niemczech – 190 oraz w Wielkiej Brytanii – 80. W Polsce wyróżniono 35 obszarów metropolitalnych tego typu, jednak należy pamiętać, że najważniejsze są dwa pierwsze poziomy, a więc stołeczny i poziom drugi (drugiego rzędu) obejmujący największe miasta.

W Polsce występuje jeden obszar metropolitalny typu stołecznego (Warszawa) oraz sześć poziomów drugiego rzędu, które są związane z największymi miastami (ryc. 6). W ich skład wchodzi: Łódź, Kraków, Wrocław, Poznań, Gdańsk i Katowice. Obszary metropolitalne składają się z jednostek NTS 3, dlatego np. w przypadku Katowic tworzy je aż 5 podregionów NTS 3 (katowicki, sosnowiecki, tyski, gliwicki, bytomski i rybnicki).

³ OECD – Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (Organisation for Economic Cooperation and Development).

Ryc. 6. Typy regionów metropolitalnych w Europie

Źródło: *Regional typologies...* (2011)

W przypadku monocentrycznych typów, obszar metropolitalny tworzy zazwyczaj miasto i jego strefa podmiejska, tj. otaczające powiaty lub jeden powiat tworzący jednostkę NTS 3. W Polsce udział liczby ludności mieszkającej w 35 obszarach metropolitalnych (wszystkich typach wydzielonych w UE) odpowiada średniej unijnej, tj. 59%. Natomiast w Europie waha się on od 32% w Bułgarii do 72% w Wielkiej Brytanii.

Regiony metropolitalne w Unii Europejskiej to wszystkie aglomeracje miejskie w układzie jednostek NTS 3 (podregiony składające się z powiatów) z liczbą ludności powyżej 250 tys. wraz z ich strefą dojazdów. Oznacza to, że każdy podregion NTS 3 to jedna aglomeracja, pod warunkiem określonego kryterium ludnościowego (*Metropolitan regions...* 2009). Jeśli w regionie ponad 50% ludności mieszka w mieście lub strefie dojazdów, uznaje się go za część regionu

metropolitalnego. Liczbę regionów metropolitalnych określa się na poziomie 258 jednostek (2006 rok). Ta liczba uległa jednak modyfikacjom w związku z nową redefinicją centrów miejskich (Dijkstra, Poelman 2012).

Problematyka procesów metropolizacji jest nieustannie przedmiotem uwagi polityki regionalnej Unii Europejskiej. Analiza regionów metropolitalnych ukazuje duże zróżnicowanie w zakresie zarówno zmian liczby ludności, jak i produktu krajowego brutto. W latach 2000–2006 w większości państw nie odnotowano znaczących wzrostów liczby ludności, a w niektórych przypadkach uległa ona zmniejszeniu, jak np. w Polsce i Irlandii. Podobnie sytuacja wygląda w zakresie wzrostu gospodarczego, który generalnie nie przesunął się znacząco do obszarów metropolitalnych. Nieco większy wzrost zauważa się w państwach słabiej rozwiniętych z uwagi na zapóźnienia gospodarcze (Metropolitan regions... 2009). W 2011 roku w regionach metropolitalnych mieszkało 59% ludności i generowały one 62% miejsc pracy w UE oraz 67% PKB (*Inwestycje...* 2014). Zatem są to główne ośrodki zatrudnienia i działalności gospodarczej. Wzrost w regionach metropolitalnych drugiego rzędu był równy poziomowi wzrostu krajowego, choć niższy niż w regionach stołecznych. Z kolei mniejsze regiony rozwijały się wolniej. Najnowsze badania pokazują, iż regiony drugiego rzędu, przy znacznym wpływie na gospodarkę krajową, nie odgrywają tak dużej roli jak stolice. Dlatego coraz częściej pojawiają się głosy, aby polityka rozwojowa UE została skierowana właśnie do tych regionów. Badania europejskie ukazują również, że regiony metropolitalne tracą wydajność i produktywność w wyniku fragmentaryzacji polityki zarządzania. Rozbicie i realizowanie niezależnych polityk, zamiast spójnych, nie przyczynia się do zwiększania dobrobytu jego mieszkańców i w rzeczywistości ogranicza wzrost gospodarczy.

6. Zakończenie

Poligenetyczny rozwój miast europejskich i towarzyszące im procesy demograficzne i społeczno-gospodarcze powodują wielką różnorodność regionów miejskich, klasyfikowanych według różnych kryteriów. Integracja europejska umożliwiła porównywanie tych jednostek w sposób statystyczny, stosując w państwach członkowskich UE określone jednorodne kryteria podziału. Przyczyniło się to do wypracowania wspólnej polityki wydzielenia regionów miejskich, a w konsekwencji regionów metropolitalnych. Oczywiście są one ujęte w statystyczne ramy danych europejskich, co jest dużą zaletą, gdyż dzięki temu możliwe jest ich jednorodne porównywanie. Ustalenia o charakterze metodologicznym pozwoliły na regionalizację statystyczną Europy, w tym także Polski. Statystyka umożliwia śledzenie rozwoju regionów miejskich i towarzyszących im procesów metropolizacji w Europie. Jest to jeden z najbardziej prostych sposobów identyfikacji tego typu struktur miejskich, które w rzeczywistości mają znacznie szerszą strefę oddziaływania i wykraczają poza granice NTS 3. Czasami przybierają zupełnie

inne granice, w zależności od powiązań funkcjonalnych. Jednakże z drugiej strony należy pamiętać, że kraje członkowskie UE tworzą ogromną powierzchnię i potencjał społeczno-gospodarczy. Charakteryzują się przy tym bardzo złożonym systemem osadniczym, w dodatku o cechach wielokulturowych. Dlatego na obecnym etapie, przyjęty sposób agregowania danych i wydzielenia regionów metropolitalnych wydaje się być optymalnym rozwiązaniem w kwestii porównywalności struktur tego typu w Europie. To podejście choć niedoskonałe oferuje nowe spojrzenie na rozwój na szczeblu lokalnym i regionalnym oraz na poprawę dostępności danych przez połączenie i uproszczenie liczby definicji terytorialnych. Wprowadzone klasyfikacje i typologie w krajach członkowskich Unii Europejskiej porządkują problematykę osadniczą, tym samym ukazują hierarchię miast i regionów metropolitalnych w całej zjednoczonej Europie. Jest to niezwykle potrzebne z punktu widzenia procesów metropolizacji i globalizacji na świecie. Miasta są bowiem „lokomotywami rozwoju gospodarczego” oraz miejscami dynamicznych procesów społecznych zarówno pozytywnych, jak i tych negatywnych. Zatem ich liczba, wielkość i rozmieszczenie w przestrzeni geograficznej ukazuje siłę lub ograniczenia rozwojowe. Ponadto przyjęte kryteria wydzielenia regionów metropolitalnych porządkują przestrzeń europejskich miast na wzór amerykański, gdzie już od dziesięcioleci istnieją bardzo precyzyjne kryteria wydzielenia (delimitacji) obszarów metropolitalnych. Jednakże nie należy zapominać również o tym, iż region metropolitalny to przede wszystkim obszar silnie powiązany funkcjonalnie i sieciowo. Dlatego dla pełnego zrozumienia jego funkcjonowania niezbędne są szczegółowe badania jakościowe – nie tylko dojazdów do pracy, ale powiązań konsumenckich – dojazdów na zakupy, do placówek służby zdrowia, do instytucji kultury, powiązania gospodarcze firm, w tym międzynarodowe.

LITERATURA

- Dijkstra L., Poelman H., 2012, *Cities in Europe the New OECD-EC Definition*, „Regional Focus”, 1, European Commission.
- Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, 2011/C 376/02 z dnia 22.12.2011, *Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie „Metropolie i miasta-regiony w kontekście strategii Europa 2020”* (opinia z inicjatywy własnej).
- Inwestycje na rzecz wzrostu gospodarczego i zatrudnienia. Promowanie rozwoju i dobrego rządzenia w regionach UE i miastach*, 2014, Komisja Europejska, Bruksela.
- Jakóbczyk-Gryszkiewicz J. (red.), 2011, *Regiony miejskie w Polsce. Dwadzieścia lat transformacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Korcelli P., 2011, *Obszary metropolitalne a funkcjonalne obszary miejskie*, [w]: Kaczmarek S. (red.), *Miasto. Księga jubileuszowa w 70. rocznicę urodzin Profesora Stanisława Liszewskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 43–50.
- Korcelli-Olejniczak E., 2012, *Region metropolitalny. Pojęcie struktura przestrzenna. Dynamika*, IGiPZ PAN, Warszawa.

- Liszewski S., 2010, *Metropolia jako przedmiot badań naukowych i dynamicznych przemian przestrzennych oraz społeczno-geograficznych*, „Biblioteka Wiadomości Statystycznych”, 63, GUS w Łodzi, Warszawa, s. 53–66.
- Liszewski S., Maik W., 2000, *Osadnictwo*, „Wielka Encyklopedia Geografii Świata”, 19, Wydawnictwo Kurpisz, Poznań.
- Maik W., 2003, *Pojęcie metropolii a problem badania funkcji metropolitalnych*, [w:] Jazdzewska I. (red.), *Funkcje metropolitalne i ich rola w organizacji przestrzeni*, XVI Konwersatorium Wiedzy o Mieście, UŁ, Łódź, s. 9–17.
- Maik W., 2010, *Bydgosko-Toruński Obszar Metropolitalny jako czynnik rozwoju i integracji województwa kujawsko-pomorskiego*, [w:] Ciok S., Migoń P. (red.), *Przekształcenia struktur regionalnych. Aspekty społeczne i przyrodnicze*, IGiRR UW, Wrocław, s. 65–73.
- Markowski T., Marszał T., 2006, *Metropolie. Obszary metropolitalne. Metropolizacja. Problemy i pojęcia podstawowe*, KPZK PAN, Warszawa.
- Marszał T., 2005, *Funkcje Obszaru Metropolitalnego Łodzi*, [w:] Bald K., Markowski T. (red.), *Obszar metropolitalny Łodzi – wyzwania i problemy*, „Biuletyn KPZK PAN”, 215, Warszawa, s. 48–172.
- Metropolitan regions in the EU, 2009, *Regional Focus, European Union Regional Policy*, DG REGIO, 1, Brussels.
- Młodak A., 2012, *Statystyka metropolii polskich – problemy i perspektywy*, „Studia Regionalne i Lokalne”, 2(48), s. 20–38.
- Olbrycht J., 2015, *Agenda miejska Unii Europejskiej. Innowacyjne działania na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich*, Referat na IX Międzynarodowej Konferencji „Miasto 2015. Zarządzanie miastem” w dniu 17.11.2015, Katowice, <http://europajestprosta.pl/miasto2015/wp-content/uploads/2015/11/Jan-Olbrycht.pdf>.
- Regional typologies: a compilation*, 2011, „Regional Focus”, 1, European Union Regional Policy, s. 4–5.
- Regions in the European Union*, 2011, Nomenclature of territorial units for statistics NUTS 2010/EU-27, Methodologies & Working Papers, European Union, Luxembourg.
- Rykiel Z., 2002, *Koncepcje i delimitacje wielkomiejskich form osadniczych w Polsce*, [w:] Jazdzewska I. (red.), *Współczesne formy osadnictwa miejskiego i ich przemiany*, XV Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 9–19.
- Smętkowski M., Gorzelak G., Kozak M., Olechnicka A., Płoszaj A., Wojnar K., 2012, *Europejskie metropolie i ich regiony*, EUROREG, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Szajnowska-Wysocka A., 2003, *Kształtowanie się multipolarnego układu osadniczego w regionie śląskim*, „Biuletyn KPZK PAN”, 209, Warszawa, s. 115–126.
- Szajnowska-Wysocka A., Zuzanska-Zyśko E., 2013, *Metropolizacja w konurbacji górno-śląskiej*, „Geographia Studia et Dissertationes”, 35, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 69–90.
- Szymańska D., Chodkowska-Miszczuk J., Biegańska J., 2013, *Bydgosko-Toruński Obszar Funkcjonalny (Metropolitalny) w świetle wybranych wskaźników*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici, Ekonomia”, 44(2), s. 319–332.
- Śleszyński P., 2013, *Delimitacja Miejskich Obszarów Funkcjonalnych stolic województw*, „Przegląd Geograficzny”, 85(2), s. 173–197.

- Winiarczyk-Rażniak A., Rażniak P., 2012, *Migracje wewnętrzne ludności w polskich obszarach metropolitalnych u progu XXI wieku*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków.
- Zborowski A., 2005, *Przemiany struktury społeczno-przestrzennej regionu miejskiego w okresie realnego socjalizmu i transformacji ustrojowej (na przykładzie Krakowa)*, IGiP UJ, Kraków.
- Zuzańska-Żyśko E., 2011, *Aire Métropolitaine de la Haute-Silésie – essai de délimitation en approche structurelle*, [in:] *Entre la coopération et la concurrence. La gouvernance et le développement équilibré des espaces métropolitains français – conclusions pour la Pologne* (sous la direction de Pyka R.), RSS MSNP UŚ, GZM – „Metropolia Silesia”, Katowice, s. 185–205.
- Zuzańska-Żyśko E., 2012, *Funkcje metropolitalne Górnośląskiego Obszaru Metropolitalnego*, „Studia Regionalne i Lokalne”, 2(48), s. 39–61.

Źródła internetowe

<http://ec.europa.eu/eurostat/statistical-atlas/gis/viewer/>.

<http://ec.europa.eu/eurostat/web/gisco/geodata>.

[http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Geographical_information_system_of_the_Commission_\(GISCO\)&oldid=209203](http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Geographical_information_system_of_the_Commission_(GISCO)&oldid=209203).

www.eurostat.ue.

www.stat.gov.pl.

METROPOLITAN AREAS IN EUROPEAN STATISTICS

Abstract: The article describes metropolitan areas in the European Union, in statistical aspect. It shows in what way the data on cities are gathered, and how major urban areas and metropolitan regions are separated. The article describes the metropolitan areas in Europe, in a statistical aspect. It presents the method of gathering data in order to compare the urban areas in all member states. To begin with, it focuses on statistical classification of the Nomenclature of Territorial Units for Statistics – NUTS. It allows to gather the data, including cities, and identify the metropolitan areas. The article also includes a description of a short genesis of urban aspects in the EU’s research. The Urban Audit programme plays a major role in the research. It plays an important role in separating metropolitan areas in Europe. Finally, the article presents the positive and negative sides of the methodological approach.

Key words: cities, metropolis, metropolitan area, metropolitan region, european statistic, NUTS, LUZ.

Dr Elżbieta Zuzańska-Żyśko
Katedra Geografii Ekonomicznej
Wydział Nauk o Ziemi
Uniwersytet Śląski